

Krúdy Gyula.

Krúdy regényt ír Tiszaeszlárról

— Beszélgetés a szerzővel. —

Nagyon régen volt, hosszú évekkel ezelőtt, hogy egyszer feljöttünk vidékről Pestre és az édesanyám távoli rokonainál szálltunk meg. A ház bérház volt, a Nagydíófa utcában, komor ház, engem megrémített rideg, szürke falával, nedves lehelletű lépcsőházával. A lakásban sötétek voltak a szobák és dohosak, mintha sohasem hatolt volna be ablakukon napfény és világosság, szegénység és tisztátalanság lengte körül az egész házat, az udvart és a folyosókat. Ebben a naptalan, vigasztalanságot árasztó millienben halottam először Solymosy Eszterről beszélni, a Tiszaeszlári peréről, Sarf Móricról. Sarf Móric édesapja és mostohája ugyanis Tiszaeszlár után ideköltöztek s egy gangon laktak anyám rokonaival. Mindazok a szó- és gondolatfoslányok, amelyeket felkaptam s amelyeket akkori értelmem még nem tudott kiegészíteni, úgy maradtak meg sokáig emlékezetemben, mint sötét drapériák. Csak sokkal később, évek múltán, látta meg felcsigázott képzeletem a tisztaeszlári rejtelmeket, amelyek mögött véres és fenyegető árnyak ingtak. Ezek a rejtelmek, a pesti gettó nagydíófa utcai bérházában napi beszéd tárgyát képezték.

*

S most, miután már régen kivilágosodott előttem a „nagy per” anyaga, egy óbudai csöndes házban Krúdy Gyulával beszélgetek Solymosy Eszterről. Ma-holnap egy fél évszázada lesz, hogy emögött a gyönyörű, dallamos, magyar leánynév mögött, mit egy csaholó, fekete, szörnyű eb feltűnt a vérvád, a babona, amely nehezen tűri a világosságot és árnyéka olyan szuggesztív, hogy még a világos lelkek és éfmék is nehezen tudnak megmenekedni előle. Krúdy Gyula regényt ír Solymosy Eszterről, a gyereklány kis cselédéről, aki ötven esztendeje eltűnt egy tiszamelletti faluból és a falucska zsidóit vádolták meggyilkolásával. A gyűlölet, a szenvedély, az elvakultság rituális gyilkosság vádját emelte a tisztaeszlári zsidó hitközség tagjai ellen és ezt a vádat vérváddá nagyítva és erősítve kiterjesztette egész Magyarország zsidó lakosságára.

Nehéz elképzelni, hogy Krúdy Gyulát holmi szenzáció-

keresés, a fölelevenített és Tiszaeszlárral halvány rokonságot tartó Dreyfus-ügy, regény és film tömegsikere csábítaná Solymosy Eszter történetének megírására. Krúdy Gyulát, akinek ködszerű, ezüstös fátyollal borított történetei mögött elevenen élnek a magyar udvarházak, a felvidéki és nyíri városok, egy eltűnt és letűnt kor összes embereivel és levegőjével, aki olyan mint egy régi kürtös hírnök, akinek szájában mesékké formálódnak a történetek, — Solymosy Eszter alakja is csak azért érdekelheti, hogy Tiszaeszláron át bemutassa az egész kort, az akkori, kedélyében felkavart Magyarországot. A zsidóság szempontjából azt hiszem nem érdektelen, hogy a magyar írás egyik legkitűnőbb művelője, milyen szemszögből és miért írja meg Tiszaeszlár történetét, a pogromra éhes embereket, az elfogultságot és azokat akiknek szemére nem vont hályogot az elvakultság. Ez már csak azért sem lehet érdektelen, mert Tiszaeszlár ötven év múltán is, érdekelni fogja a külföldet, egy német lap már el is fogadta közlésre a regényt.

— Miért foglalkoztatja Önt Solymosy Eszter, Tiszaeszlár? — vetem fel a kérdést.

— Nyiregyházai vagyok és gyerek- és ifjúkoromban találkoztam a tisztaeszlári per csaknem valamennyi aktív és passzív szereplőivel. Közelről ismertem őket, felfogásukat, véleményüket, elfogultságukat és tisztánlátásukat. Ismertem az egész pert és mozgató erőit, fiatalkori emlékeimet fröng meg ezzel a különös, sötét és rejtélyes háttérrel. Felvonul a regényben az egész akkori Magyarország, ahol sajnos csaknem kivétel nélkül mindenki szaturálva volt a vérvád tévhitével. Eötvös Károlytól Tisza Kálmánig, keresztények és zsidók, urak és parasztok mind szereplői a regénynek. A tisztaeszlári ártatlan zsidók és az egyrészt lelkiismeretlenül felzaklatott, másrészt babonától szabadulni nem tudó néplélek és képzelet. Az is érdekes és azt is mondhatnám, szimbolikus, hogy a tisztaeszlári per folyamán dőltek le a pandurvilág erős bástyái, akkor szervezik meg a megyei házbiztonsági rendszert és élők és holtak feletti szenvedélyes uralkodás kiesik a helyi hatóságok kezéből.

— Engem teljesen szabad, liberális szellemben neveltek, az én környezetem, rokonaim távol voltak attól, hogy a rituális gyilkosságban pillanatig is higgyenek. Nagypám idősebb Krúdy Gyula, Szabolcs-vármegye tiszteletbeli főügyésze, a függetlenségi párt elnöke volt, a tisztaeszlári per alatt állandóan védelmet nyújtott a megye zsidóinak, ő tartotta bennük a lelket Kossuth szavaival, aki mikor tudomást szerzett a vérvádról, ezt írta Turinból: „Szégyen és gyalázat, hogy Magyarországon a zsidókat rituális gyilkossággal vádolhatják”. A függetlenségi párt akkor szakadt szét és azokat akik a zsidókat védték, elnevezték „sakterpártiak”-nak. Nagypám különben az utolsó szabolcsmegyei, majd országos honvédparancsnok volt s itt halt meg Pesten egy honvéd-menházban.

— Regényemnek egyik legrokonszenvesebb főalakja Schwartz Salamon, aki magára akarta vállalni Solymosy Eszter meggyilkolását. Még a vádiratban is úgy szerepelt mint Tiszaeszlár legtisztességesebb, legbecsületesebb zsidója. Mikor a csendőrmester bekísérte, ezt mondta róla: „Ez olyan becsületes, ha megtette, beválllja”. Mikor azután pár hónapi fogság után magára vállalta a bűnt, abban a hitben, hogy ezzel segít fogságban sínylődő társain és a zsidóságon és megtörheti a vérvád hiedelmét, a bíró mosolyogva utasította el a vallomást, nem akadt senki, aki elhitte volna Schwartz Salamonnak, hogy embert ölt. Schwartz Salamon hiába erősködött. Ez a Schwartz Salamon egyike azoknak a bátorlelkű zsidóknak, akik a történelem tanúsága szerint életüket is hajlandók voltak feláldozni, ha a zsidóság érdekei kívánták.

— Valami történt azonban Tiszaeszláron, ami nem derült ki a tárgyalás folyamán, amiről nem írtak az akkori magyar lapok, mert sokkal elfogultabbak voltak, de amit sejtteni lehet a külföldi lapok, a *Temps* és a *Times* akkori tudósításaiból, amit fel is használtam a regényben.

— Az ítéle úgy szól, hogy az egyetemi tanárok megállapítása szerint a Tiszából kifogott hullá egészen biztosan egy 14 éves leány hullája volt, ez a hullá éppenúgy lehetett a Solymosy Eszteré, mint másvalakié. Én azt hiszem, hogy nem volt Solymosy Eszteré. Voltak tanúk, akik azt mondták, hogy Onody Géza, aki a vérvádnak azt mondhatnám értelmi szerzője volt, hetekig elbujtatva tartotta a leányt, állítólagos halála után. Bebizonyosodott az is, hogy a leány gazdája Huri Andrásné leánykereskedelemmel foglalkozott és az ő kezén tűnt el élve a kis szolgálóleány. Ezek a dolgok persze nem kerültek tárgyalásra. A hullausztatás és hullaszállítás meséje tehát valószínűleg igaz. És ha igaz, akkor az még rosszabb színben tünteti fel azokat, akik a vérvádat kovácsolták, mert nem is babonából, hiszékenységből terjesztették a vádat, de tudatos gonoszságból. Mert ha ez a hullá nem volt Solymosy Eszteré s föltehetően valami temetőből, vagy bonctani intézetből szereztek, felöltöztették az élő Solymosy Eszter ruháiba, hogy azután rituális gyilkossággal vádolják a tiszaezlári zsidókat, arra nem lehet mentséget találni. Mert azok akik butaságból és babonából estek bele a vérvád tévhitébe, tulajdonképpen nem voltak rosszhiszeműek, de voltak olyanok is, akiknek ez a „hecc“ politikai karrier lehetőségét jelentette és ennek a karriernek reményében ütötték a dobát, amely dobzó akkor könnyen hirdethette volna az országos zsidóüldözést. Szerencsére a tisztánlátás győzött és a vérvádat el kellett ejteni. A védelem, majd a bíróság nem tehetett mást, mint-hogy föltette, hogy a boldogtalan szolgálólány, akinek az életből nem sok jó jutott cselédsorban, valószínűleg elemész-tette magát.

Hogy miért került elő Solymosy Eszter állítólagos hullája, annak az is a magyarázata, hogy 5000 forint jutalmat ígértek annak, aki Solymosy Esztert élve vagy halva előkeríti. Ez a hirdetés június 13-án, hat héttel Solymosy Eszter eltűnése után jelent meg a hivatalos lapban, de már május végén falragaszokon hirdették a városokban és falvakban. A hullaszállítást, majd a hullausztatást, ez az 5000 forint, ami akkor teméntelen pénz volt, jól magyarázza.

— Az is baj volt, hogy a tiszaezlári per idején nemcsak a keresztények zavarodtak meg, de a zsidók nem kevésbé. Mintha hirtelen hatalmas kő esett volna a fejükre. Tanácstalanul álltak az első napokban, sőt hetekben, hetek multak el míg Eötvös Károlyt megbízták a védelemmel. De ez nem is csoda, a vád olyan valószínűtlen volt, annyira megdöbbenő és elképesztő, hogy előbb fel kellett ocsudni s csak azután lehetett védekezni.

— Ebben a nyomott levegőjű históriában, ahol tulajdonképpen mindenki elfogultan vagy elfogulatlanul szenvedélyesen keresi az igazságot, ebben a korrajzban benne lesz a szabocsmegyei hölgyek szerelme és Solymosy Eszter gyermeki szerelme is. A tiszaezlári per csaknem összes lelki portréi, élő minták után és Dankó János híres, egykorú tollrajzai nyomán készültek.

Solymosy Eszterről, új regényéről, amelyet rövidesen a *Magyarország* kezd el közölni folytatásokban, ezeket mondja Krúdy Gyula, néhány árnyalattal színebben, elevenebben lebilincselőbben mint ahogy nekem sikerült visszaadni.

A magyar irodalomnak ez a nagyszerű utasa, aki a képzelt postakocsin bejárta az ősrégi kuriákat és a régi Magyarország összes poros utait, hogy az elfeledett és rég

meghalt dámákat és urakat mégegyszer életre hívja, elérkezett a korfestésnek egy olyan fejezetéhez, amelyben a zenélő órák édes hangját túlkiabálja valami eszeveszett, zavaros láрма s amelynek hősei a meghurcolt zsidók.

A regény, Krúdy Gyula szavai szerint, új világításban hozza a tiszaezlári pert, amelyet Eötvös Károly tárgyalgos és izgalmas „A nagy per“-e után, bizonyára fokozott érdeklődéssel olvasnak majd el zsidók és nemzsidók.

Szenes Erzs.